

Kazimierz Miroszewski

Ruch ludowy na ziemi myszkowskiej w latach 1939-1949

Dzieje ruchu ludowego w poszczególnych miejscowościach na terenie województwa śląskiego, w latach 1939 – 1949, są stosunkowo słabo opracowane. Wynika to zapewne z braku materiałów źródłowych. Dokumenty dotyczące Stronnictwa Ludowego (SL) są zachowane w formie szczątkowej, a dokumenty Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL) uległy w większości zniszczeniu na skutek działalności Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (UBP). Dlatego też informacje o działalności poszczególnych stronnictw znajdujemy w sprawozdaniach i teczkach, wytworzonych przez funkcjonariuszy UBP oraz różnych dokumentach Polskiej Partii Robotniczej (PPR). Problem przemian w ruchu ludowym na ziemi myszkowskiej poruszał Kazimierz Miroszewski w monografii *Myszkowa*¹ oraz artykule na temat życia politycznego w powiecie zawierciańskim².

W okresie II wojny światowej członkowie SL i Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” (ZMW RP „Wici”) przeszli do konspiracji. Szereg z nich włączyło się do budowy struktur terenowych SL „Roch” (od Ruch Oporu Chłopów) oraz oddziałów partyzanckich Straży Chłopskiej przemianowanej później w Bataliony Chłopskie (BCh). W lutym 1940 roku powołali Centralne Kierownictwo Ruch Ludowego na czele z Maciejem Ratajem. Roman Prostacki, nauczyciel z Choronia, był członkiem Trójki „Rocha” powiatu częstochowskiego³. W 1940 roku, Mieczysław Filipczak „Mietek”, „Maciej”⁴ i Ludwik Rajczyk „Niezlomny”, przedwojenny prezesa Powiatowego Zarządu SL w Zawierciu, doprowadzili do zjazdu działaczy ludowych w Przybynowie, w domu L. Rajczyka. Przebywał na nim Kazimierz Banach z Warszawy, który poinformował

1 K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkciem, *Po obu stronach Warty. Zarys dziejów Myszkowa*. Myszków 2010.

2 K. Miroszewski, *Życie polityczne w powiecie zawierciańskim (1945 – 1947)*. w: *Pierwsze lata komunizmu w powiecie zawierciańskim (1945 – 1947)*. Red. W. Dubiański. Katowice-Kraków 2007.

3 J. Durka, *Czas wojny*. w: K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkciem, *Po obu stronach ...*, s. 249.

4 Mieczysław Filipczak urodził się 12 XI 1912 roku w Przybynowie. W 1934 roku, wstąpił do ZMW RP „Wici”, w Przybynowie. Wchodził w skład Zarządu, jako skarbnik. Od 1936 roku był skarbnikiem w Powiatowym Zarządzie ZMW RP „Wici”, w Zawierciu. Walczył w kampanii wrześniowej. Dostał się do niewoli niemieckiej w Janowie Lubelskim. Po trzech miesiącach uciekł. Po powrocie do domu próbował podjąć pracę. Jednak ze względu na wcześniejszą działalność polityczną groziło mu aresztowanie przez Niemców. Dlatego też ukrywał się i trafił „do lasu”.

o utworzeniu SL „Roch” oraz Straży Ludowej (Straży Chłopskiej)⁵. L. Rajczyk stanął na czele komitetu, w skład którego wchodził przewodniczący placówek konspiracyjnych SL „Roch”. Byli to:

- Józef Nowakowski „Srogi” – Jaworznik, zastępca L. Rajczyka na teren Generalnego Gubernatorstwa,
- Czesław Masłoń – Choroń,
- Leon Marszałek – Czatachowa,
- Czesław Chodak – Zaborze,
- Piotr Binek – Biskupice,
- Jan Rasztabiga – Ogorzelnik,
- Rasztabiga – Antolka,
- Stanisław Wojtyła – Trzebnów,
- Stanisław Pompa – Żarki,
- Stanisław Machura – Wysoka Lelowska,
- Józef Machura⁶ – zastępca L. Rajczyka dla placówek na terenie III Rzeszy: Dzierżono, Nowa Wieś, Żarki Letnisko i Ostrów⁷.

M. Filipczakowi powierzono tworzenie BCh. Grupa „Mietka” działała początkowo, jako Oddział Specjalny, a od listopada 1943 roku, jako oddział partyzancki. Stacjonowała w okolicach Złotego Potoku, Kroczyca i Pradeł. Początkowo w skład oddziału wchodził: M. Filipczyk „Mietek” – dowódca, Piotr Kot „Kowal” – zastępca dowódcy, Władysław Biały „Wilk”, Stanisław Kot „Siwek”, Władysław Czyż „Majewski”, Władysław Kasprzyk „Kościeszko”, Marian Nowakowski „Orzeł”, Marian Ciupiński „Skala”, Antoni Skalski „Zagłoba”, Stanisław Siewierski „Nieznany”, Bolesław Tomzik „Skowronek” i Witold Adameczyk „Gruda”. W następnym roku zwiększyła się liczba członków oddziału. Dołączyła grupa Stanisława Śnitki „Zawisza”, „Sowa”. Oddział liczył około 48 partyzantów i był podzielony na pięć plutonów:

- I – Przybyłów, Zaborze, Czatachowa, Wysoka Lelowska – dowódca Ignacy Masłoń,

5 Archiwum Państwowe Katowicach (dalej: AP Kat), Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej Katowice (dalej: KW PPR), Kolekcja, sygn. 137, k. 14 – 15.

6 Józef Machura urodził się 22 III 1906 roku. w Wysoce Lelowskiej. W 1932 roku wstąpił do SL, w Dzierżnie. W 1935 roku, został wice przewodniczącym koła SL. W 1940 roku, był aresztowany przez Gestapo, jako politycznie podejrzany. Został zwolniony z więzienia przez sąd w Opolu. Wrócił do działalności konspiracyjnej. Ponownie został aresztowany w 1943 roku. Był więźniem obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu i Guzen, gdzie przebywał aż do wyzwolenia.

7 AP Kat, KW PPR, Kolekcja, sygn. 137, k. 17.

- II – Choroń, Biskupice – dowódca Stanisław Knap,
- III – Jaworznik, Kotowice, Góra Włodowska, Łutowiec, Trzebnów – dowódca Andrzej Bubel, po jego aresztowaniu Stefan Ponczek, a po jego rozstrzelaniu Stanisław Wieczorek,
- IV – Gorzelnik, Antolka, Mirów, Hucisko, Bobolice – dowódca Piotr Filutek,
- V – tereny włączone do III Rzeszy: Nowa Wieś, Dzierżono, Żarki Letnisko, Ostrów, Jastrząb, Kuźnica Duża – dowódca J. Machura, a po jego aresztowaniu w 1943 roku Stefan Nietresta.

Uzbrojenie oddziału stanowiła początkowo broń z okresu kampanii wrześniowej przechowywana przez miejscową ludność, głównie ze wsi Czatachowa i Jaworznik.⁸

Oddział „Mietka” współdziałał zarówno z innymi oddziałami BCh, jak i z oddziałem Armii Krajowej Stanisława Wencla „Twardego”. Pierwszą samodzielną akcją oddział przeprowadził w 1942 roku. Pod Żarkami zaatakowano grupę żandarmów niemieckich, zmuszając ich do ucieczki. W następnych miesiącach ukarano chłostą burmistrzów Irządź i Niegowy, którzy zbyt gorliwie wysługiwali się Niemcom. 12 III 1943 roku, oddział rozbił areszt w Szczekocinach i uwolnił tam uwięzionych. W sierpniu 1943 roku, zniszczył urządzenia mleczarni w Choroniu, co uniemożliwiło Niemcom ściąganie kontyngentów mleka. W kwietniu 1944 roku, wspólnie m.in. z oddziałem BCh z Rokitna Kazimierza Pałki „Mściciela” i oddziałem „Twardego” urządził zasadzkę między Moskorzewem a Damianami na transport więźniów, aresztowanych członków BCh z Rokitna. W transporcie więźniów nie było, ale zabito kilku Niemców i wzięto do niewoli włosowców. Latem 1944 roku, wspólnie z oddziałem Bolesława Kozłowskiego „Wiary”, w Podlesicach zaatakowano kolumnę samochodów wiozących żołnierzy niemieckich na front wschodni. Zniszczono 16 samochodów. Zginęło 40 żołnierzy, a siedmiu Austriaków, których wzięto do niewoli, wypuszczono później na wolność. Oddział brał też udział w bitwie pod Szczekocinami, stoczonej 22 lipca 1944 roku. Brały w niej udział oddział BCh i oddział Armii Ludowej Jana Słusznia „Słowianina”. W walce poległo pięciu partyzantów, w tym dwóch z oddziału „Mietka”. Straty niemieckie to kilkudziesięciu zabitych i rannych. We wrześniu 1944 roku, oddział wspólnie z oddziałem „Twardego” i oddziałem AK Jerzego Kurpińskiego „Ponurego” walczył z Niemcami, pacyfikującymi wsie Bystrzanowice, Sokole Pole, Teodorów, Konstantynów, Skalnica i Bolesławów oraz z oddziałem „Twardego” i Henryka Szopińskiego „Łosia”, w walce koło Złotego Potoka. W styczniu 1945 roku, po wkroczeniu Armii Czerwonej oddział rozwiązał się⁹.

8 Tamże, k. 20, 27, 49-50.

9 J. Durka, *Czas wojny*. w: K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkiem, *Po obu stronach ...*, s. 249-250.

Okres wojny zapoczątkował również rozbitcie w ruchu ludowym. W lutym 1944 roku, z inicjatywy PPR, powstało Stronnictwo Ludowe „Wola Ludu”. W jego skład weszli zarówno członkowie rozwiązanej Komunistycznej Partii Polski, a później Niezależnej Partii Chłopskiej, jak i lewicowi działacze ludowi. W połowie września 1944 roku, działacze SL „Wola Ludu” wspólnie z grupom ludowców, członków Związku Patriotów Polskich, powołali Stronnictwo Ludowe. Było ono podporządkowane PPR. Stąd też nazywano je lubelskim lub koncesjonowanym. Członkowie koncesjonowanego SL wchodzili w skład organów władzy tworzonej przez komunistów: Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, Krajowej Rady Narodowej (KRN) i terenowych rad narodowych. Natomiast SL „Roch” bojkotowało te ośrodki władzy.¹⁰

Konsekwencją postanowień konferencji jałtańskiej (5-12 II 1945 rok) oraz konferencji moskiewskiej (16-21 VI 1945 rok) był powrót do kraju, działacza ludowego, premiera polskiego Rządu na Uchodźstwie Stanisława Mikołajczyka. 8 lipca 1945 roku, z jego inicjatywy, doszło do zebrania organizacyjnego członków Naczelnego Komitetu Wykonawczego SL (NKW SL) wybranego w 1938 roku oraz członków kierownictwa SL „Roch”. Powołano na nim Tymczasowy Komitet Wykonawczy SL. Cztery dni później na prezesa SL wybrano Wincenta Witosa, a jednym z wice prezesów został S. Mikołajczyk. Z powodu choroby W. Witosa, funkcję prezesa faktycznie sprawował S. Mikołajczyk, w tym czasie wice premier Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej (TRJN). Po 15 lipca rozpoczęły się rozmowy na temat ewentualnego zjednoczenia ruchu ludowego. Komuniści proponowali, aby w przyszłym NKW SL koncesjonowane SL i mikołajczykowskie SL miało o 50% członków. Natomiast S. Mikołajczyk przewidywał dla przedstawicieli koncesjonowanego SL 30% miejsc. Ponieważ koncesjonowane SL, pod wpływem PPR, odrzuciła tę propozycję, S. Mikołajczyk zwrócił się do prezydium KRN z wnioskiem o legalizację jego stronnictwa pod nazwą Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL)¹¹. W ten sposób, od 22 VIII 1945 roku, legalnie działały dwa stronnictwa chłopskie – SL i PSL. W następnych tygodniach doszło do szybkiego wzrostu liczby członków PSL i spadku liczby członków SL.

Zakończenie, w styczniu 1945 roku, działań wojennych oraz zmiany w sytuacji politycznej na ziemiach polskich miały wpływ na działalność członków SL, na terenie tzw. ziemi myszkowskiej. Przedwojenni działacze ruchu ludowego przystąpili do tworzenia gminnych kół SL. Do najbardziej prężnie działających należy zaliczyć koła w Mrzygłodzie, Żarkach, Poraju i Koziegłowach. Koło SL

10 J. Wrona, *System partyjny w Polsce 1944-1950. Miejsce – funkcje – relacje partii politycznych w warunkach budowy i utrwalania systemu totalitarnego*. Lublin 1997, s. 68-72.

11 A. Paczkowski, *Stanisław Mikołajczyk czyli kłęska realisty*. Warszawa 1992, s. 141-145.

w Mrzygłodzie powstało bezpośrednio po zakończeniu działań wojennych. Do najbardziej zaangażowanych działaczy można zaliczyć między innymi Władysława Hruta, Stanisława Ziajskiego, Piotra Pawlika, Mikołaja Pawlika, Jana Hadzińskiego, Andrzeja Szewczyka i Stanisława Wałka. Koło SL w Żarkach utworzyli M. Filipczak¹² i L. Rajczyk. W marcu 1945 roku powstały koła SL, w Koziegłowach (9 członków) i Poraju. W gminie Niegowa, gdzie SL była słabo zorganizowana przed II wojną światową, budowa koła SL odbyła się na bazie J. Rasztabiga z Ogorzelnika i byłego działacza PPS – Piotra Lamcha z Tomiszowic. W następnym miesiącu powołano Powiatowy Zarząd SL na teren powiatu zawierciańskiego. Jego prezesem mianowano L. Rajczyka. Siedziba zarządu mieściła się początkowo w Żarkach. W maju 1945 roku, na terenie powiatu zawierciańskiego było około 500 członków, głównie z tzw. ziemi myszkowskiej¹³. Natomiast nie powstało koło SL w Myszkowie. Spowodowane to było brakiem tradycji w działalności ruchu ludowego w tej miejscowości.

Po powstaniu PSL, większość działaczy SL z terenu tzw. ziemi myszkowskiej zaczęła skłaniać się kierunku S. Mikołajczyka. Sygnalizowała to sekretarz Komitetu Powiatowego PPR w Zawierciu Aniela Odyjas w sprawozdaniu z 9 X 1945 roku: „PSL znajduje na terenie sobie zwolenników, szczególnie na gminach bogatych, gdzie stwarza się chęć stworzenia P.S.Lu. Sprzyjają temu przedstawiciele dzisiejszego Str.[onnictwa] Ludowego, którzy nawołują do zlania się S.L., z P.S.L. Wyrazicielem tych poglądów jest prezes Powiatowy Str.[onnictwa] Ludowego (L. Rajczyk – K.M.)”¹⁴. Miesiąc później w sprawozdaniu KP PPR, w Zawierciu z 9 XI 1945 roku czytamy: „Pod płaszczykiem Str.[onnictwa] Ludowego robi się P.S.L.”¹⁵ Potwierdza to kolejne sprawozdanie KP PPR za miesiąc listopad 1945 roku: „Gmina Koziegłówki, Koziegłowy, Rudniki Wielkie, Niegowa ze Stronnictwa Ludowego powstało Polskie Stronnictwo Ludowe. W gminach tych zarządy gminne przeszły do P.S.L. włącznie z Gminnymi Radami Narodowymi.”¹⁶ Także koło SL w Mrzygłodzie przekształciło się

12 M. Filipczak miał przerwę w działalności na terenie Żarek. 5 V 1945 roku został zarejestrowany w Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego, w Katowicach. Następnie był przeniesiony do Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, w Grodkowie. 1 II 1946 roku, na własną prośbę, przestał być funkcjonariuszem UBP. Powrócił do Żarek. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Katowice (dalej: AIPN Ka), sygn. IPN Ka 190/219, k. 2.

13 AP Kat, Komitet Powiatowy Polskiej Partii Robotniczej Zawiercie (dalej: KP PPR), sygn. 5, k. 1a. KW PPR, Kolekcja, sygn. 137, k. 16. K. Miroszewski, Życie polityczne w powiecie ..., s. 13-14. K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkim, *Po obu stronach* ..., s. 267.

14 AP Kat, KP PPR Zawiercie, sygn. 9, k. 18.

15 Tamże, k. 21.

16 Tamże, k. 21, 23.

w koło PSL, na czele z W. Hrutem. Na początku 1946 roku prezesem koła w Mrzygłodzie był Władysław Szymański, a w Mrzygłodce – Stanisław Sikorski. W tym czasie, koło w Mrzygłodzie ufundowało swój sztandar, który został wyhaftowany przez siostry zakonne z Częstochowy¹⁷.

Na zjeździe działaczy PSL, który odbył się w Zawierciu 30 grudnia 1945 roku, wybrano władze powiatowe PSL. Większość kierownictwa wywodziła się z ternu tzw. ziemi myszkowskiej (patrz tabela nr 1). Zarząd przejął lokal PK SL w Zawierciu.

Tabela nr 1: Zarząd Powiatowy PSL w Zawierciu

Funkcja	Imię i nazwisko	Gmina
prezes	Ludwik Rajczyk	Żarki
I wiceprezes	Władysław Hrut	Mrzygłód
II wiceprezes	Zygmunt Kostarczyk	Żarki
sekretarz	Stanisław Walek	Mrzygłód
skarbnik	Franciszek Kruzel	Zawiercia
członek	Piotr Merta	Włodowska Góra
członek	Władysław Krupa	Zawiercie
członek	Piotr Opałko	Mrzygłód
członek	Józef Nowakowski	Żarki
członek	Józef Skorek	Jaworznik

Źródło: K. Miroszewski, *Życie polityczne w powiecie zawierciańskim (1945-1947)*. w: *Pierwsze lata komunizmu w powiecie zawierciańskim (1945-1947)*. Red. W. Dubiański. Katowice-Kraków 2007, s. 15.

Powstanie PSL doprowadziło praktycznie do zaniku działalności SL. Działaczom PPR ostatecznie udało się utrzymać tylko koło SL w Niegowie, co jak tłumaczono w sprawozdaniu KP PPR w Zawierciu było wynikiem tego, iż „jest tam chłop więcej świadomy i w większości biedne chłopstwo”, „nasza partia stara się pomagać. gdzie tylko jest możliwe.”¹⁸.

17 Po zawieszeniu PSL przez Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Zawierciu sztandar został wywieziony przez Jana Wielgosa, jednego z fundatorów, do sióstr zakonnych w Częstochowie. Pod koniec lat 70-tych XX wieku J. Wielgos przywiózł sztandar do Mrzygłodu. Wprowadzenie stanu wojennego (1981) uniemożliwiło poświęcenie sztandaru. Po śmierci J. Wielgosa (1985) sztandar przechowywała jego córka Jadwiga Motylewska, a następnie jej syn Jacek Motylewski. W marcu 2008 roku, J. Motylewski przekazał sztandar prezesowi Zarządu Powiatowego PSL w Myszkowie Janowi Kieresowi. K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkim, *Po obu stronach ...*, s. 267.

18 AP Kat, KP PPR Zawiercie, sygn. 9, k. 30-31, 37.

W 1945 roku działacze ludowi aktywnie włączyli się do tworzenia gminnych i powiatowych rad narodowych. M. Filipczyk otrzymał upoważnienie, wystawione 22 I 1945 roku przez pełnomocnika Rządu Tymczasowego do spraw Reformy Rolnej Stanisław Bienka, do organizowania rad w gminach: Żarki, Niegowa, Myszków i Pińczycze¹⁹. W Żarkach, Niegowie i Pińczycach większość radnych należała do SL. Także w Koziegłowach na 15 radnych mianowanych 1 II 1945 roku, 13 należało do SL. Wójtem gminy był Jacenty Barański z SL, a jego zastępcą Józef Nowak z SL²⁰. W Mrzygłodzi Gminną Radę Narodową (GRN) utworzyli, 25 I 1945 roku, członkowie SL i PPS. Jej przewodniczącym został S. Ziajski (SL), II zastępcą przewodniczącego P. Pawlik (SL). W następnych tygodniach doszło do reorganizacji składu GRN, ponieważ PPR nie miał w niej swych przedstawicieli. Na wniosek GP PPR i GK PPS w Mrzygłodzi, 13 IV 1945 roku, powołano nowy skład GRN. Jej skład partyjny wyglądał następująco: SL – 3, PPS – 3, PPR – 4 i bezpartyjni – 1.²¹

Pod koniec 1945 roku następujący członkowie ruchu ludowego byli wójtami w gminach:

- Koziegłowy – Jacenty Barański z SL,
- Koziegłówki – Waclaw Zadros z PSL,
- Mrzygłód – Mikołaj Pawlik z PSL,
- Niegowa – Bronisław Bartosik z SL,
- Żarki – Ludwik Rajczyk z PSL.²²

Radnymi Powiatowej Rady Narodowej w Zawierciu z tzw. ziemi myszkowskiej, utworzonej 6 marca 1945 roku, byli następujący członkowie SL: Serwacy Cogieli z Koziegłówek, Stanisław Ziajski z Mrzygłodu i Stanisław Pewnicki z Żarek. S. Cogieli był członkiem Prezydium PRN. 6 IX 1945 roku został on pozbawiony mandatu radnego za dwie nieobecności na posiedzeniach rady²³.

L. Rajczyk, jako prezes PK SL, brał udział w zebraniach Komisji Porozumiewawczej Międzystronnictwowej, która rozpoczęła działalność, w Zawierciu 31 V 1945 roku²⁴. W myśl koncepcji PPR miała to być platforma porozumienia międzypartyjnego w budowie nowej rzeczywistości społeczno-politycznej

19 K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkim, *Po obu stronach ...*, s. 251.

20 J. Wiśniewska, *Dzieje miasta i gminy Koziegłowy*. Katowice 1996, s. 147.

21 K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkim, *Po obu stronach ...*, s. 270.

22 AP Kat, Powiatowa Rada Narodowa Zawiercie (dalej: PRN), sygn. 40, k. 139.

23 K. Miroszewski, *Życie polityczne w powiecie ...*, s. 18 – 19.

24 AP Kat, KP PPR Zawiercie, sygn.6, k. 5.

i gospodarczej, a właściwie forum narzucenia działalności innym partiom politycznym przez PPR.

Położenie PSL uległo zmianie wraz z próbą narzucenia przez PPR koncepcji wyborów do Sejmu Ustawodawczego. Jesienią 1945 roku, zaproponowano jedną wspólną listę wyborczą, na której PSL miało mieć 20% mandatów, a PPR i partie popierające PPR 70% mandatów. Koncepcja bloku wyborczego została odrzucona przez kierownictwo PSL pod koniec lutego 1946 roku. Decyzję tę poparli terenowi działacze PSL. S. Wałek z Mrzygłodu na zebraniu PSL, 2 III 1946 roku, stwierdził: „Mamy 98% za sobą i do bloku wyborczego nie przystąpimy. Polskę musimy sami wywalczyć, a nie żadna Rosja.”²⁵

PSL stała się partią opozycyjną, którą PPR starała się zwalczyć wszelkimi dostępnymi środkami. Na terenie tzw. ziemi myszkowskiej rozpoczęły się pierwsze represje przeciwko działaczom PSL. 11 IV 1946 roku, W Hrut został postrzelony w swoim domu przez nieznanych sprawców. Otrzymał cztery postrzały. Także została ranna jego trzyletnia córka Stefania. Po pobycie w zawierciańskim szpitalu (4 miesiące i 9 dni) powrócił do pracy w Urzędzie Gminy, w Mrzygłodzie²⁶.

11 czerwca 1946 roku, w godzinach popołudniowych, przedstawiciele Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego dokonali zawieszenia działalności PSL w powiecie zawierciańskim pod zarzutem współpracy z podziemiem poakowskim (oddział Władysława Musialika „Bolesława”). O fakcie tym nie powiadomiono władz wojewódzkich PSL. Także w prasie nie ukazał się żaden komunikat na ten temat. Jedynie powiadomiono ustnie dwóch członków Powiatowego Zarządu PSL, że została zawieszona działalność PSL na terenie całego powiatu zawierciańskiego. Faktyczną przyczyną rozwiązania były naciski PPR, która obawiała się wpływów PSL. Działacze PPR uważali, iż aktywna praca PSL może doprowadzić do rozpadu poszczególnych komórek PPR i zwycięstwa PSL w walce o władzę. UBP dokonał rewizji i zamknięcia wszystkich sekretariatów PSL na terenie powiatu w: Zawierciu, Żarkach, Koziegłowach, Mrzygłodzie, Mierzęcicach i Niegowie. Przed zawieszeniem i kilka dni po zawieszeniu nie aresztowano żadnego członka PSL. Natomiast kilkanaście godzin przesłuchiwani w PUBP, w Zawierciu byli L. Rajczyk, prezes koła gminnego w Mrzygłodzie W. Szymański, prezes koła gminnego w Mrzygłodce S. Sikorski i członkowie tego koła Orman Pawlik i Szczepan Woś²⁷.

Z inicjatywy PPR dokonano też zmian w składach GRN. Udało się to we wszystkich radach, za wyjątkiem GRN w Żarkach oraz PRN w Zawierciu (patrz tabela nr 2).

25 AIPN Ka, sygn. IPN Ka 02/258, t. 1, k. 28.

26 K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkciem, *Po obu stronach ...*, s. 267.

27 K. Miroszewski, *Życie polityczne w powiecie ...*, s. 15.

Tabela nr 2. Skład partyjny PRN w Zawierciu i GRN na tzw. ziemi myszkowskiej w czerwcu 1946 r.

Rada	PPR	PPS	PSL	SL	SD	Bezpart.
PRN	6	6	2	4	1	7
GRN Koziegłowy	1					14
GRN Koziegłówki	b.d.					
GRN Mrzygłód	3	5	2			2
GRN Myszków	13	12				11
GRN Niegowa	5			5		6
GRN Pińczyce				1		9
GRN Poraj		3		3	1	9
GRN Żarki	1	2	10	1	1SP	5

Źródło: K. Miroszewski, Życie polityczne w powiecie zawierciańskim (1945-1947). w: Pierwsze lata komunizmu w powiecie zawierciańskim (1945-1947). Red. W. Dubiański. Katowice-Kraków 2007, s. 20.

Brak zgody PSL i SP na wspólny blok wyborczy, doprowadził do powstania koncepcji referendum ludowego. Dawała ona możliwość przesunięcia wyborów na okres późniejszy, sprawdzenia wpływów bloku rządzącego w społeczeństwie oraz podjęcia decyzji o potrzebie sfalszowania wyników głosowania. Społeczeństwo miało odpowiedzieć na trzy pytania: 1. Czy jesteś za zniesieniem senatu?, 2. Czy chcesz utrwalenia, w przyszłej konstytucji ustroju gospodarczego zaprowadzonego przez reformę rolną i unarodowienie podstawowych gałęzi gospodarki krajowej, z zachowaniem ustawowych uprawnień inicjatywy prywatnej? 3. Czy chcesz utrwalenia zachodnich granic Państwa Polskiego na Bałtyku, Odrze i Nysie Łużyckiej?. Po przyjęciu przez Krajową Radę Narodową ustawy o przeprowadzeniu referendum (26 IV 1946) nastąpiła mobilizacja w szeregach PPR, a w mniejszym stopniu w pozostałych partiach koncesjonowanych. Partie bloku demokratycznego, kierowanego przez PPR agitowały na rzecz głosowania „3 X TAK”.

PSL nawoływał społeczeństwo do głosowania „NIE” na 1 pytanie. Jednak nie mogło ono na szerszą skalę rozwinąć akcji propagandowej. Wiece PSL były rozwiązywane lub nie dochodziły do skutku. Natomiast ulotki i plakaty były konfiskowane przez UBP lub zrywane przez „młodzieżowe brygady”, związane z blokiem demokratycznym. W sprawozdaniu dekadowym WUBP w Katowicach, dokonał następującej oceny postawy PSL: „PSL w okresie referendum nie organizowało żadnych zebrań i wieców, prowadziło jednak cały czas intensywną krecią robotę przeciw wyborom, przez masowe rozklejanie ulotek, aby na pierwsze pytanie odpowiadać >>nie<<, na pozostałe >>tak<<. Prawdopodobnie

decydujący wpływ na to miał fakt aresztowania w poszczególnych kołach PSL-u wybitniejszych działaczy tego stronnictwa.²⁸

Istotną sprawą dla bloku wyborczego był też skład obwodowych komisji wyborczych. Na wstępnej liście kandydatów na przewodniczących i ich zastępców obwodowych komisji wyborczych PSL miało następujących przedstawicieli: W. Szymański – przewodniczący Mrzygłód, Edward Masłoń – zastępca przewodniczącego Niwa Wieś i Stefan Zamorowski – zastępca przewodniczącego Przybynów. Natomiast SL reprezentował Józef Szczepańczyk – zastępca przewodniczącego Niegowa i Tadeusz Byliński – przewodniczący Choroń²⁹. Po weryfikacji członkowie PSL i SL na tym terenie nie pełnili funkcji przewodniczącego i zastępcy przewodniczącego obwodowych komisji wyborczych³⁰.

Przed referendum ludowym, które odbyło się 30 VI 1946 roku, na terenie powiatu zawierciańskiego, aresztowano 20 działaczy PSL. Po kilku dniach ich wypuszczono. W areszcie pozostał jedynie Jan Wielgos z Mrzygłodu³¹.

Podobnie jak przed referendum ludowym, komisje wyborcze były tworzone bez udziału przedstawicieli PSL. Komisje były zdominowane przez PPR. Według oceny PPR tylko 4% składu tych komisji można było uznać, jako niepewny. Celem kampanii przedwyborczej było nie tylko całkowite pokonanie opozycji, ale także przełamanie oporu społecznego i przekonanie społeczeństwa do nowej władzy. Służyły temu wiece przedwyborcze i Obywatelskie Komitety Wyborcze. Jednak działacze PSL, pomimo rozwiązania PSL, prowadzili swoją akcję wyborczą. Tak zwana szeptana propaganda, rozrzucanie ulotek przez zwolenników S. Mikołajczyka utrudniała działalność PPR i PPS. Wyróżniał się w niej kandydat na posła S. Wałek. Agitował i rozpowszechniał ulotki PSL, za co został aresztowany prewencyjnie³². Agitacja ta przyniosła pozytywne skutki dla PSL.

28 K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkciem, *Po obu stronach ...*, s. 276.

29 AP Kat, PRN, sygn. 40, k. 92 – 95.

30 Tamże, sygn. 41, k. 30 – 37.

31 K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkciem, *Po obu stronach ...*, s. 277.

32 S. Wałek w 1938 roku został nauczycielem, w szkole powszechnej, w Myszkowie. Od 1 I 1939 roku pracował w szkole, w Mrzygłódzie. Po kampanii wrześniowej ponownie zaczął pracować w Mrzygłódzie, od 16 października. Po zamknięciu szkoły przez Niemców, 22 VII 1940 roku, przeniósł się do Zawiercia. Ścigany przez gestapo wyjechał do olkuskiego, gdzie należał do BCH. Uzyskał stopień kapitana. Był odznaczony „Krzyżem Walecznych” i „Srebrnym Krzyżem Zasługi”. W okresie 1 II 1945 – 1 IX 1946 roku pracował jako nauczyciel w Mrzygłódzie. Był sekretarzem PZ PSL w Zawierciu, zastępcą prezesa GZ PSL w Mrzygłódzie i instruktorem organizacyjnym WZ PSL w Katowicach. AIPN Ka, sygn. IPN Ka 02/258, t. 1, k. 25, 125, sygn. IPN Ka 001/507, t. 1, k. 6 – 7.

Jak oceniano w sprawozdaniu KP PPR w Zawierciu za miesiąc grudzień 1946 roku: „Na odcinku wiejskim propaganda P.S.L. dokonała spustoszenia i akcja agitacyjna trójek i Komitetów Obywatelskich ma wiele trudności do pokonania mimo, że utworzyliśmy do tej pory 100 Kom. [itetów] Obyw.[ateńskich] z bezpartyjnych, z udziałem S.L., Z.S.Ch., P.P.R. i P.P.S.”³³

Aresztowania i zatrzymania członków PSL zmuszały stronnictwo do działalności półjawnej. Bezpośrednio, przed wyborami do Sejmu Ustawodawczego, na terenie powiatu zawierciańskiego, aresztowano 17 działaczy PSL. W areszcie, w dniach 27 XII 1946 – 25 II 1947 roku, przetrzymywani byli między innymi W. Hrut i M. Pawlik.

Ponieważ nie znamy prawdziwych wyników wyborów do Sejmu Ustawodawczego, które odbyły się 19 I 1947 roku, trudno jest określić na ile propaganda PSL wpłynęła na głosowanie mieszkańców tzw. ziemi myszkowskiej.

Styczniowe wybory złamały opór społeczny, pogrążyły część społeczeństwa w apatii i zniechęceniu. Pozostali, pragnąc stabilizacji i spokoju, zaakceptowali nową rzeczywistość. Rozbicie legalnej opozycji, podziemia antykomunistycznego oraz zwycięstwo partii koncesjonowanych zapoczątkowało nowy etap życia politycznego. Członkowie PSL, albo zaprzestali działalności politycznej, albo wstępowali do SL. Po wyborach do Sejmu Ustawodawczego, w stosunku do działaczy PSL, funkcjonariusze PUBP w Zawierciu prowadzili działalność obserwacyjną. Stwierdzono, iż 3/4 członków PSL pozostało bezpartyjnymi. Część działaczy PSL próbowała tworzyć struktury konspiracyjne PSL, m.in. Władysław Krupa. PUBP poprzez aresztowania rozбивał te próby³⁴.

Po ucieczce S. Mikołajczyka z kraju (21 X 1947), PUBP w Zawierciu przeprowadził rozmowy represyjne z byłymi członkami PSL. W ich wyniku zwerbowano do współpracy z UB: Piotra Mertę, Stanisława Wałka, Waclawa Zadrosa i Władysława Hruta. W związku z możliwością odwołania działalności PSL w powiecie PUBP, w Zawierciu wytypował, w lutym 1948 r. skład ZP PSL: prezes – Piotr Merta, wiceprezes – Stanisław Wałek, sekretarz – Władysław Hrut, członek – Waclaw Zadros³⁵.

33 AP Kat, KP PPR Zawiercie, sygn. 9, k. 61.

34 K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkim, *Po obu stronach* ..., s. 280.

35 Do lutego 1948 roku nie udzielili oni funkcjonariuszom UB żadnych informacji. Twierdzili, iż są pozytywnie nastawieni do obecnej rzeczywistości i potępiają politykę S. Mikołajczyka. AIPN Ka, 032/118, t. 3, k. 1 i 31. 1 I 1949 roku PUBP w Zawierciu zerwał kontakty z S. Wałkiem ps. „Broniek”, ponieważ „nie dał on żadnego materiału konkretnego” do PUBP, „kategorycznie odmawia współpracy z organami bezpieczeństwa”. AIPN Ka, sygn. IPN Ka 001/507, t. 1, k. 13.

28 XI 1948 roku, Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego wydało zgodę na utworzenie Powiatowych Zarządów PSL. Jednak na terenie powiatu zawierciańskiego nie utworzono takiego zarządu ponieważ na posiedzeniu Komisji Porozumiewawczej Wojewódzkich Zarządów PSL i SL w Katowicach ustalono, 17 XI 1948 roku, iż w związku z tym, że będzie połączenie stronnictw nie będzie się powoływać Zarządów Powiatowych, tylko trzy osobowe Komitety PSL, które będą weryfikować członków i współdziałać z SL³⁶.

Członkowie SL nie przejawiali, do połowy 1948 roku, większej aktywności organizacyjnej. Brak zachowanych dokumentów nie pozwala na przedstawienie ilości członków SL w poszczególnych miejscowościach. Istnieje informacja, iż w 1948 roku do SL, w Nowej Wsi należało 28 członków³⁷. 22 II 1947 roku, powstał o koło SL w Jaworzniku. Do 28 VIII 1948 roku wstąpiło, do koła 26 członków. W skład Zarządu Koła wchodził: Józef Sokół – prezes, Ignacy Bereza – I wice prezes, Marian Bubel – II wice prezes, Stefan Bubel – sekretarz i Antoni Karoń – skarbnik³⁸. Natomiast, jak pisano raporcie miesięcznym PUBP w Zawierciu za okres 1 IV – 31 IV 1948 roku, „Pow.[iatowy] Zarząd Stronnictwa Ludowego w Zawierciu nie przejawia żadnej działalności organizacyjnej. Celem ożywienia działalności S.L. w terenie Pow.[iatowy] Zarząd nie czyni w tym kierunku żadnych posunięć, żaden instruktor nie wyjeżdża w teren aby ożywić działalność tego stronnictwa. Informator donosi: na terenie naszego powiatu byli członkowie P.S.L. rekrutujący się z chłopów wstępują w szeregi S.L. /.../ Na ostatnim zebraniu przy udziale delegata z Głównego Zarządu, wybrano trójkę, która ma za zadanie wciągnąć jak najwięcej nauczycielstwa wiejskiego w szeregi S.L. oraz zacieśnienie współpracy z partiami robotniczymi.”³⁹ Takie zadanie powierzono m.in. S. Wałkowi, który od końca 1947 roku działał w SL, starał się wciągnąć nauczycieli do SL. Działał jednak pod presją funkcjonariusz UBP w Zawierciu, którzy jak stwierdził w maju 1949 roku, nakazali mu jeździć z referatami ideologicznymi. Zagroździ mu „wsadzeniem” do więzienia i pozbawieniem pracy nauczyciela⁴⁰.

Po kongresie zjednoczeniowym ruchu ludowego, który się odbył w dniach 27-29 XI 1949 roku, przystąpiono do tworzenia struktur Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego (ZSL). W marcu 1950 roku, wybrano Powiatowy Zarząd ZSL, w Zawierciu. W jego skład weszli m.in. J. Wielgos i S. Wałek⁴¹.

36 AIPN Ka, sygn. IPN Ka 032/10, t. 1, k. 73 – 74.

37 K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkim, *Po obu stronach* ..., s. 280.

38 AP Kat, Zarząd Wojewódzki Polskiego Stronnictwa Ludowego, sygn. Pow ZSL 156, k. 3.

39 AIPN Ka, sygn. IPN Ka 0103/126.

40 AIPN Ka, sygn. IPN Ka 02/258, t. 1, k. 69, 71.

41 Tamże, k. 105, 125.

SUMMARY

Kazimierz Miroszewski

Peasant movement in Myszków area in years 1939-1949

In the period of the Second World War members of the Folk Party and the Connection of Young People of the Country Republic of Poland „Wici” proceeded to the underground activity. They took part in creating SL „Roch” field structures and guerrilla units of Peasant Battalions who fought against German invader. After finishing the warfare peasant movement activists started to form communal Folk Party circles. They took part in creating local centres of authorities. From autumn 1945 the majority of circles were converted into circles of the Polish Peasants’ Party (PSL).

Actions of communist apparatus led in 1946 to dissolving PSL circles and the UBP repression against peasant activists.

In 1949 the steps were taken to create structures of the United Folk Party (ZSL).

Bibliografia

Archiwa

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach

sygn. IPN Ka 190/219, IPN Ka 02/258, t. 1, IPN Ka 001/507, t. 1, IPN Ka 0103/126, IPN Ka 032/10, t. 1, IPN Ka 032/118, t. 3

Archiwum Państwowe Katowicach

Komitet Powiatowy Polskiej Partii Robotniczej Zawiercie, sygn. 5, 6, 9

Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej Katowice, Kolekcja, sygn. 137

Powiatowa Rada Narodowa Zawiercie, sygn. 40, 41

Zarząd Wojewódzki Polskiego Stronnictwa Ludowego, sygn. Pow. ZSL 156

Opracowania

Miroszewski K. (2007), *Życie polityczne w powiecie zawierciańskim (1945 – 1947)*. w: *Pierwsze lata komunizmu w powiecie zawierciańskim (1945 – 1947)*, red. W. Dubiański, Katowice-Kraków.

Miroszewski K., Durka J., Nita M., Związek J. (2010), *Po obu stronach Warty. Zarys dziejów Myszkowa*, Myszków.

Paczkowski A. (1992), *Stanisław Mikołajczyk czyli klęska realisty*, Warszawa.

Wiśniewska J. (1996), *Dzieje miasta i gminy Koziegłowy*, Katowice.

Wrona J. (1997), *System partyjny w Polsce 1944 – 1950. Miejsce – funkcje – relacje partii politycznych w warunkach budowy i utrwalania systemu totalitarnego*, Lublin.